

Чукут С.А.

5. Гуманітарна політика щодо розвитку культури.

5.1. Культура, її місце і функції в духовному житті суспільства.

5.2. Сутність та основні принципи культурної політики.

5.3. Світовий досвід здійснення культурної політики.

5.4. Основні напрямки здійснення державної культурної політики України.

5.5. Законодавче забезпечення культурної політики в Україні.

5.6. Міжнародне співробітництво в галузі культури.

5.1. Культура, її місце і функції в духовному житті суспільства.

Культура (від лат. cultura – обробка, виховання, освіта, розвиток, шанування), специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, що представлений в продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм та закладів, у духовних цінностях, у сукупності ставлень людей до природи, між собою і до самих себе. В понятті «культура» фіксується як загальна відмінність людської життєдіяльності від біологічної форми життя, так і якісна своєрідність історично-конкретних форм цієї життєдіяльності на різних етапах суспільного розвитку, в межах певних епох, суспільно-економічних формацій, етнічних та національних цінностей.

Культура (за визначенням І.Канта) пізнає саму себе у свідомості творчого синтезу, бо за глибинною суттю вона і є не що інше, як цей творчий синтез. Ця самосвідомість творчого синтезу має бути основним підґрунтям для вироблення світогляду, якого потребує безмежно багатоманітна і разом з тим розщеплена культура, якщо вона має намір коли-небудь викристалізуватися у великих та закінчених творіннях, в тривалих та плідних духовних спілках. Проте, такий світогляд не можна сформувати шляхом простого складання окремих знань, інтересів, діяльності, закладів, творінь та устремлінь. Для цього сучасна культура занадто простора та багатоманітна. Багатоманітні культурні форми народів мають зберігати свій

особливий характер, подібно до форм окремих індивідів, з котрими вони однаковою мірою поділяють обов'язки і права. Але, в культурі кожного народу так само криється множинність різноманітних творчих сил та станів, зовнішніх та внутрішніх форм життя. Осягнути це та об'єднати його в єдине ціле на рівні окремої свідомості неможливо. Будь-яка культурна діяльність є свідомою творчістю життя. Переконаність у цьому не завжди усвідомлюється. Те саме спостерігається і в індивідуальній діяльності окремої людини: її особливі функції прив'язують її до матеріалу; неможливо і непотрібно, щоб окремі деталі цієї діяльності в кожен окремий момент цілком відповідали б єдності особистого життєвого завдання; але завжди має існувати можливість віднесення, завжди слід мати на увазі єдність завдання, якщо дана діяльність взагалі має цінність. Так само і всі окремі, безмежно різні культурні функції тісно пов'язані зі своїми окремими змістами і носії цих функцій інколи знають лише про них те особливе, що відрізняє їх один від одного, але головна їх цінність все ж полягає лише в єдності системи, забезпечується єдністю культурної свідомості, світогляду. З метою досягнення цієї єдності, необхідно усвідомити сутність функції, яка є тим спільним, що присутнє у всіх окремих проявах дії процесу відтворення генераційної цілісності духовної культури, яким би різним не був зміст, що обробляється ними. Там, де на перший погляд перед нами лише розрізнені та випадково з'єднані одна з одною частини, існує цілковита єдність.

Як визначається в документах ЮНЕСКО, “культура - це не просто накопичення праць та знань, що їх створює, накопичує та зберігає еліта, щоб потім забезпечити доступ до них решті суспільства; чи те, що народи з багатою культурною спадщиною, демонструють іншим народам як зразок того, чого тих позбавила історія; культура не обмежується лише доступом до мистецьких та людських цінностей, вона також є надбанням у сфері знань та вимогою до відповідного способу життя та способу людського спілкування, вона - не терени, які слід завойовувати чи опановувати, а форми поведінки стосовно себе, інших людей та природи.”

З сукупності факторів, які визначають суспільне призначення і покликання культури, сьогодні набули особливої актуальності такі. Насамперед справжня культура – це чи не

основний форпост протидії бездуховності, нестримній комерціалізації цієї сфери, натиску ерзаців, зорієнтованих на примітивні смаки та низькі інстинкти. Саме така, якісна і вартісна культура, що збагачує внутрішній світ людини, розширює її інтелектуальні обрії, має бути неодмінним атрибутом усього нашого способу життя. Бо спустошення людських душ небезпечніше, ніж економічна криза. Люди, позбавлені духовних орієнтирів, віддані на поталу субкультурній стихії, стають втраченими поколіннями. Саме, активною і цілеспрямованою роботою на всіх рівнях – аматорському й професійному – можна мінімізувати вплив на духовну сферу всього того негативного, що відбувається у нашому житті. А водночас - піднести національну культуру та мистецтво до нових висот, збагатити їх новими гранями. Успішне просування до цієї мети засвідчують і Дні української культури у Росії, інших країнах СНД, Франції, Словаччині, Баварії, Болгарії. Наша держава була представлена там переконливо й гідно. На зламі віків і тисячоліть наша доба позначена прискореною глобалізацією практично всіх процесів, загостренням конкуренції у планетарних масштабах. Світ не перестає бути жорстким і жорстоким, а чимало його протиріч ще більше поглиблюються. У такому середовищі виживуть і збережуть себе лише найсильніші держави та нації. Найсильніші не тільки в економічному розумінні, хоча і це надзвичайно важливо. Виживуть і збережуть себе ті, хто зуміє відстояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, із чого складаються сутність та особливості національного характеру, підвалини національної ідентичності. Ми повинні подвоювати зусилля на цьому напрямку, спираючись на весь попередній досвід – багатий і повчальний. Протягом століть бездержавності саме рідна культура врятувала український народ від асиміляції, духовного поневолення і занепаду. У давні й недавні часи, а надто в теперішню добу Україна стала знаною й шанованою у світі не в останню чергу завдяки своїм культурно-мистецьким досягненням. Можна сказати, що культура, як і багато інших галузей, уже пройшла свій пік труднощів і дедалі впевненіше стає на ноги. Збережено мережу її закладів, основу колективів і творчі сили. Очевидний перехід від

стихійної, інтуїтивної тактики виживання до пошуку нових ефективних форм роботи, відродження й переосмислення кращих культурно-мистецьких традицій.

Однак, існує цілий ряд проблем, які потребують свого нагального вирішення. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує розгляд масової культури, яка виникає внаслідок розвитку засобів масової інформації, зумовлюється ними і викликає та сприяє загостренню багатьох проблем сучасності, передусім це стосується стану духовної культури як окремого суспільства, так і людства в цілому. Як зазначають Б. Луссато та Г. Мессад'є, в епоху інформатики й відео культура розвинутих промислових країн вступає в нову фазу. Паралельно з упровадженням науково-технічних досягнень невідмінно відбувається процес розмивання культурних цінностей та їх знецінення. Дослідники відзначають одну з найбільш актуальних проблем сучасності - тотальний наступ масової культури, який можна назвати своєрідним тероризмом проти духовної культури. Сутність цієї проблеми полягає в тому, що масова культура, будучи єдиною доступною масам, справляє безпосередній вплив на їх формування. Наслідками цього є те, що сучасне суспільство вступає в третє тисячоліття з неоднозначним та суперечливим конгломератом досягнень культури, науки та техніки, які потребують свого прискіпливого відбору та впорядкування.

Ця проблема надзвичайно важлива й актуальна і для нашої країни. Як зазначає сучасна французька дослідниця Ж. Рюс, “внаслідок технічного та соціального поступу сучасне дозвілля й масова культура заповнили повсякденне життя, і цей процес супроводжується розпадом традиційних цінностей, розривами, які особливо гостро проявляються у сфері освіти. Ці зміни ведуть до так званої “ери порожнечі”, того нового простору, “суспільства видовищ”, де комунікації, мода, розваги та втіхи підіймуться до найвищого рівня, принаймні в суспільній уяві. В царині науки невпорядкованість, випадковість, складність, індетермінізм - усі ті явища, які наука досі відкидала як аномалії, спричинені недостатністю наших засобів, - здійснюють бурхливий наступ і заповнили сферу пізнання; маргінальні та екзотичні явища привертають до себе головну увагу дослідників. Коли ідеології втрачають свій вплив, тоді спостерігається поява

“приватного індивіда”, який не є суб’єктом, захопленим свободою, неспроможним підкорятися колективізму, а, навпаки, він - являє собою, за Ж. Бодріаром, “примарний суспільний індивід”, а не завершену особистість; далекий від того, щоб бути оригінальною істотою, яка протиставляє себе традиційним структурам, він являє собою образ зваблення, пустої ілюзії, прив’язаної до масової культури.

Отже, як зазначають західні дослідники, загибель ідеї про царство вільної думки, народженої з книг і завдяки книгам, складає один із симптомів кризи культури, що визначається, у вужчому розумінні, як сукупність інтелектуальних або мистецьких набутоків людської спільноти. Ознаками цього занепаду сучасної культури є:

- * розчинення культури - як форми універсальної й духовної - в середовищі всього, так чи інакше пов’язаного з духовною культурою, у сфері культурної індустрії;

- * необмежене поширення сфери телебачення, що супроводжується пасивністю телеглядача, зведеного до стану людини, яка задовольняє свою нездорову цікавість.

Хвороба культури, і навіть її деградація, віддзеркалюють процес зубожіння думки, викликаний засобами масової інформації і передусім телебаченням. Чим більше поширюється сфера комунікації, тим убогішим стає її зміст, якість засобів виразу й обсяг комунікації перебувають за звичай у зворотно пропорційній залежності. Засоби масової інформації знищують культуру внаслідок того, що розвиток техніки дає людям можливість мати більше дозвілля: таким чином вони дістають у своє розпорядження чимало часу, яке можна заповнити розвагами.

Масова культура, на думку американської дослідниці Г. Аренд, виникає тоді, коли суспільство маси привласнює культурні об’єкти, й її небезпека полягає у тому, що процес суспільного життя у буквальному розумінні поглинає культурні об’єкти, перетравлює й руйнує їх. Тут мається на увазі не масове розповсюдження, бо коли книги чи репродукції картин викидаються на ринок за низькими цінами і продаються у великій кількості, це не впливає на природу самих об’єктів. Проте, ця природа зазнає істотних змін, коли самі ці об’єкти

модифікуються - переписуються, скорочуються, перетравлюються, зводяться до стану сировини для відтворення в нових образах. Це не означає, що культура йде в маси, а вказує на те, що її руйнують в інтересах індустрії розваг.

Якщо культура має справу з об'єктами і є явищем світу, то розваги мають справу з людьми і є явищем життя. Культурний характер об'єкта визначається тривалістю його існування; тривалість прямо суперечить функціональному характеру об'єкта, якість, через яку він знову зникає з світу явищ внаслідок свого використання й зношування. Великим користувачем і споживачем об'єктів є саме життя, життя індивіда й життя суспільства в цілому, яке є байдужим до речових властивостей об'єкта і вимагає, щоб кожна річ була функціональною і задовольняла певні потреби. Таким чином, культура опиняється перед загрозою, коли всі об'єкти та речі цього світу, виготовлені тепер і в майбутньому, розглядаються як чисті функції життєвого процесу суспільства, тобто з погляду, що всі вони існують для задоволення тієї або тієї потреби. Як наслідок цього, індустрія розваг змушена безперервно виробляти нові об'єкти споживання, використовуючи при цьому видатні творіння культури, спотворюючи їх, можливо, в незворотній спосіб. Прикладом цього може бути "адаптація" багатьох художніх творів: зокрема, "Червоне і чорне" Стендаля, "Війна та мир" Толстого, "Ромео й Джульєтта" Шекспіра та ін. Це призводить до зведення нанівець їхньої художньої краси і художньої правди, а отже, і всієї культурної традиції.

Е. Морен у своєму творі "Дух часу" відзначає, що коли боротьба за виживання, примус або задоволення елементарних потреб стають більш простішими, ідея щастя зливається з ідеєю самого життя. Однак, у різних цивілізаціях щастя уявляють по-різному. Зокрема, масова культура змальовує специфічний і складний образ щастя, водночас проєктивний та ідентифікативний. Еротизм, щастя, а також цінності молодого віку стають визначальними у формуванні культури, де нехтуються цінності віку дорослого, де знання старих відкидається в "небуття" як явища віджилі й анахронічні, позначені печаткою минулої епохи. Тоді як у декадансі утверджується ідея мудрості, пов'язаної з життєвим досвідом або похилим віком,

образи підліткового віку опановують сферу масової культури і стають її своєрідним відліком, моделлю, головною парадигмою. Саме ці умови, на думку дослідника, зумовлюють кризу культури, кризу освіти, за яких людина, позбувшись своєї стародавньої культурної спадщини, втративши всі орієнтири, шукає образ щастя. У масовій культурі, де все відбувається дуже швидко, де моди, об'єкти і вподобання безперервно утворюються і відходять, велика швидкість і постійні оновлення протистоять уповільненому темпу минулого, що було засноване на ідентичностях, а не на швидкоплинних еволюціях.

Отже, доходимо висновку: потреби індустріального виробництва - економічні та організаційні - призводять до стандартизації смаків, до паралічу творчих імпульсів, що особливо притаманне митцям, як професіоналам, так і аматорам. Так, правильність цього висновку підтверджується, зокрема, результатами канадських соціологічних досліджень, за якими: зацікавленість активною творчою працею (у класичному розумінні цього поняття) знаходить свій прояв лише у 14% населення Канади. Театри відвідують лише 10%, оперу - менше 2%, балет - 1%, концерти класичної музики - 6%. Більшість відвідувачів - це 20% студентів та 20% службовців та керівників підприємств. Їх віковий рівень переважно дорівнює до 35 років, освіта - вища та середня. Лише 8% населення Канади відвідують картинні галереї та історичні пам'ятки. Поряд із цим, понад 50% є активними відвідувачами концертів джазової та поп-музики, вар'єте, цирку, ярмарків, кіно, спортивних закладів. Понад 60% цієї публіки - не мають 35-річного віку. Таку саму ситуацію можна простежити і в інших країнах світу.

Проте, як не дивно, існує ряд дослідників, які стверджують про те, що масова культура не лише не загрожує "високій" культурі, а навпаки, має позитивний вплив на її розвиток і стан духовності в цілому. Так, американський мистецтвознавець Г. Селдес ще у 1924 р. у своїй праці "Сім розважальних мистецтв" акцентував увагу на необхідності серйозного наукового ставлення до популярної культури, стверджуючи, що "не має протиріч між "високим" та розважальним мистецтвом." За винятком окремих особливих періодів розквіту "високих" мистецтв, саме розважальні мистецтва, на думку американського дослідника, виглядали

найцікавішим і найглибшим явищем своєї доби. За нечисленними винятками, саме ці мистецтва становлять більший інтерес для дорослої інтелігентної людини, аніж більшість того, що в “культурному товаристві” вважається “справжнім мистецтвом”.

Інший американський культуролог М. Белл, один з авторів тритомного “Довідника американської популярної культури”, наводить таке її визначення: “популярна культура, кажучи просто, є культура масового попиту”. Твір є популярним, якщо його створено так, щоб відповідати життєвому досвіду й системі цінностей більшості, йому надано такої форми, щоб більшість мала до нього легкий доступ, щоб його розуміння чи тлумачення не потребували від неї особливих знань чи підготовки. Популярна, елітарна та народна культури - різні, але різниця між ними не в якості. Ці три речі різняться тому, що репрезентують собою три різні типи взаємин між творцями та споживачами .

Вітчизняний дослідник О. Гриценко підтримує Г. Селдеса та М.Белла щодо ставлення до масової культури. Так, на його думку, починаючи розмову про культуру сьогодні, треба усвідомлювати, що вона нині - не все найкраще, що створив людський розум, а являє собою цілісний спосіб життя народу, який в ній утілюється, де високий і масовий компоненти, Леся Українка й Ірина Білик, є рівноцінними й однаково важливими. Це зумовлено тим, що електронні засоби масової інформації нині радикально змінили і шляхи, що з'єднують творця культурного продукту з його споживачем, і властивості самого продукту та запити на нього. О. Гриценко не погоджується з відповідно налаштованими співгромадянами, які пропонують замінити цю погану продукцію - хорошою, тобто українською за мовою, традицією, місцем виробництва, більше того - замість дешевої поп-культури давати народові справжнє мистецтво (тобто високе, елітарне). На його думку, світові культурні процеси, досвід культурної політики розвинених (і не зовсім розвинених, що для України ближче) країн та й простий здоровий глузд підказують, що - усе це - утопія, часом - доволі шкідлива за можливими наслідками. Ніде ще не вдавалося й не вдасться у наш час перекрити могутні потоки мас культурної продукції із-зовні.

Не можна погодитися з вищенаведеними думками щодо позитивності такого явища як масова культура. Так, вона є неминучим наслідком сучасного суспільного розвитку, виникає під впливом дії засобів масової інформації і це ніхто не зможе заперечити. Проте визнання її існування не несе за собою аксіоматичного визнання її цінності, так само як визнання існування екологічної кризи, не є підтвердженням її позитивності та цінності. Масова культура - явище сучасного світу, яке є однією з його хвороб і має бути виліковано, наскільки це можливо. В жодному разі не можна зрівнювати як рівноцінні масову та “високу” культуру. Якщо остання є проявом духовної культури, то у масовій утрачається самий сенс духовної культури, її творчий характер, в якому людина стверджує себе, свою сутність. Культура завжди сприяє розвитку людини, її духовним потребам, допомагає усвідомити себе як частину цілого на основі поєднання особистісних і загальнолюдських цінностей. Запропонована концепція масової культури паном О. Гриценком, лише сприятиме подальшому знеціненню людської особистості, творчої праці, приведе до подальшого загострення дегуманізації людини. Так звана ідентичність української нації на основі масової культури, призведе до втрати ціннісної основи, самоповаги українського народу, перетворить нашу країну на колонію економічно розвинених країн світу, насамперед тієї, яка вміло використовує (продукує) масову культуру - США.

5.2. Сутність та принципи культурної політики

У “Концепції державної культурної політики України” відзначається: державна культурна політика визначає характер взаємин між державою та культурною сферою життя суспільства і являє собою сукупність цілей, що їх переслідує держава в культурній сфері, принципів, що їх, держава (і все суспільство) при цьому дотримується; врешті-решт механізмів, які мають забезпечити дотримання згаданих принципів та досягнення цілей [1]. Як зазначається в основних положеннях до цієї Концепції, колишня концепція державного “управління культурою” як суспільним процесом і державного володіння нею як специфічною галуззю суспільного виробництва, була логічним породженням командно-адміністративної системи й означає підпорядкованість культурної сфери іншим сферам суспільного життя (передусім

політиці, потім економіці), а культурно-мистецьких інтересів - іншим, поза культурним, а часом і анти культурним. Відповідно і принципи, і механізми культурної політики визначаються цією підпорядкованістю. На противагу їй, концепція “підтримки культури”, яка є визнаною всіма сучасними розвиненими демократичними державами, впливає із самоцінності й самостійності культури та мистецтва, але водночас - і з обов’язку держави зберегти цю самоцінність в жорстких ринкових умовах, не посягаючи (чи, мінімально посягаючи) при цьому на її самостійність.

Проте, повністю погодитися з вищенаведеними визначеннями державної політики в галузі культури не можна. Передусім, це зумовлено тим, що культура не обмежується лише сферою мистецтва та суто культурною діяльністю (як-то функціонування різних культурних закладів, установ тощо). Культура охоплює собою значно більше аспектів суспільної діяльності, точніше, кажучи, суспільного простору. До сфери культури слід віднести також освіту, науку, релігію тощо. Таким чином, виходячи із сутності культури як суспільного процесу, стає очевидним те, що якщо умовно можна обмежити сферу діяльності Міністерства культури та мистецтв України як головного суб’єкта вироблення й реалізації державної політики у галузі культури, який безпосередньо втілює в життя культурну політику держави, то це зовсім не означає того, що так само обмеженою має бути ця культурна політика держави.

Виходячи із розуміння сутності політики як системи колективних дій, що спрямовані на досягнення певних цілей, а також програми застосування тих чи інших методів досягнення бажаних результатів, на нашу думку, *культурну політику* держави можна визначити як здійснення державної політики в сфері культури, першочерговими завданнями якої має бути: виховання своїх громадян, збереження культурної самобутності, дотримання певних ритуалів, норм тощо в суспільній життєдіяльності громадян, а також підтримку їх, творчої діяльності, чи точніше, їх особистий внесок в становлення та розвиток духовної культури тощо. Це визначення не суперечить за своєю сутністю визначенню, даному ЮНЕСКО, в якому зазначається, що “під культурною політикою розуміється комплекс операційних принципів,

адміністративних та фінансових видів діяльності й процедур, які забезпечують основні засади дій держави у сфері культури. Культурна політика - це вся сукупність свідомих дій чи утримання від дій у суспільстві, які спрямовані на досягнення певних культурних цілей шляхом оптимального використання всіх фізичних та духовних ресурсів, які має суспільство [3]

Держава, коли визначає за допомогою своїх відповідних органів: Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури й мистецтв України, Державного комітету інформаційної політики України, Державного комітету України у справах релігій, основні напрямки своєї діяльності в галузі духовної культури, обґрунтовуючи їх відповідною законодавчою базою (“Основи законодавства про культуру”, “Закон про освіту”, “Закон про інформацію”, “Закон про музеї та музейну справу”, “Закон про бібліотеки та бібліотечну справу”, “Закон про кінематографію” тощо) неодмінно проводить ту чи іншу культурну політику, тобто здійснює управління в сфері духовної культури, визначаючи при цьому певні пріоритети, свідомо чи несвідомо спирається на попередні напрацьовані за весь період державотворення механізми контролю та управління цією сферою.

Тому, на нашу думку, розглядаючи культурну політику держави, неправомірно зводити її лише до “управління культурою” чи “підтримки культурою”. Правомірніше водночас вести мову і про управління, і про підтримку культури, що насамперед повинно знаходити свій прояв у визначенні пріоритетних напрямків управління культурою, а саме того, що має виступати першочерговим об’єктом цього управління, його основним завданням, на що слід спрямовувати основні зусилля та кошти держави, чим це зумовлено і як це позначиться на ефективності державного управління в цілому.

В «Основах законодавства про культуру» визначаються основні *принципи культурної політики* в Україні, а саме:

* визнання культури як одного з головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України;

- * утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, орієнтація як на національні, так і на загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними й класовими інтересами;
- * збереження й примноження культурних надбань;
- * розвиток культурних зв'язків з українцями, що проживають за кордоном, як основи збереження цілісності української культури;
- * гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес із боку держави, політичних партій та інших громадських об'єднань;
- * рівність прав і можливостей громадян незалежно від соціального стану та національної приналежності у створенні, використанні та поширенні культурних цінностей;
- * доступність культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина;
- * забезпечення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян;
- * заохочення благодійної діяльності у сфері культури підприємств, організацій, громадських об'єднань, релігійних організацій, окремих громадян;
- * усебічне міжнародне культурне співробітництво;
- * визнання пріоритету міжнародно-правових актів у сфері культури;
- * поєднання державних і громадських засад у забезпеченні розвитку культури.

Слід відзначити, що в нашій державі пріоритетні напрями розвитку культури визначаються цільовими державними програмами, які затверджуються Верховною Радою України. Держава у пріоритетному порядку створює умови для: розвитку культури української нації та культур національних меншин; збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища; естетичного виховання дітей та юнацтва; проведення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культури України; розширення культурної інфраструктури села.

5.3. Світовий досвід здійснення культурної політики

З метою найбільш ефективного здійснення культурної політики в Україні, слід не лише враховувати її специфіку в національному просторі держави, а й також застосовувати досвід інших країн, яким удається вдало долати та уникати сучасних її негараздів. В наш час під впливом сучасних процесів глобалізації, інформатизації, посилення, з одного боку, культурної різноманітності, а з другого, інтеграційних процесів на рівні світового співтовариства, відбувається зміна орієнтирів щодо основних засад здійснення сучасної культурної політики. Розглянемо докладно основні принципи культурної політики на рівні ЮНЕСКО та Європейського Союзу.

Як зазначається у звіті ЮНЕСКО про світову культуру, комплексні системи набувають силу через свою різноманітність. Так, можна спостерігати генетичне розмаїття видів, біологічне розмаїття в межах екосистеми, культурне розмаїття в людських спільнотах. Кожна культура складається з унікальних моделей пояснення чи ставлення людини до світу як комплексу (складної системи), який за допомогою цих моделей має намір виділити основні підходи до розгляду цих форм як одних із багатьох можливих перспектив розвитку. Завдання ЮНЕСКО полягає в тому, щоб переконатися чи має людина свободу завдяки власній культурі, а також чи знає вона про інші культури світу і розуміє їх. Це може бути досягнуто лише за допомогою активного та позитивного ставлення людини до розбіжностей, що існують між культурами, цінності яких є толерантними один до одного.

ЮНЕСКО розглядає шляхи за допомогою яких культурна політика, як у розвинених так і у країнах, що розвиваються, може бути трансформована та реформована таким чином, щоб стати здатною гідно відповісти на змінені вимоги сучасного суспільного розвитку. Передусім це стосується впливу глобального (світового) ринку на творчість, на виникнення та розвиток культурної індустрії, на культурну спадщину, на захист авторських прав та громадських інтересів у вік кіберкультури. Ця проблема також стосується й урядів, що представляють

інтереси своїх громадян, здійснюють культурну політику, спрямовують її розвиток, формують та управляють культурним обміном від імені цих громадян.

Хоча держава (на рівні національних і міжнаціональних урядів) є основним осередком формування культурної політики, приватні ініціативи також є важливими, а в таких країнах як США, навіть основними. На додаток, такі незалежні організації як мистецькі асоціації та інші, можуть бути безпосередньо залучені до цього процесу. В багатьох країнах, перенесення приватного сектора до основних засад економічної діяльності, що спостерігається в останні роки, потребує нових відносин між урядами, корпораціями та спільнотами. Передусім це стосується внутрішньої національної політики, яка ґрунтуючись на суто державному рівні в минулому, починає замінюватися різноманітними міжрегіональними й багаторівневими підходами у формуванні культурної політики. В швидкоплинному світі розбіжності між країнами та регіонами у шляхах здійснення культурної політики можуть зумовлюватися також їх, місцем у глобальному ринку. Зокрема, в Латинській Америці, в традиційних формах у музиці та драмі застосовуються нові технології засобів масової інформації (медіа), використовуючи таким чином їх, переваги у виробництві нових культурних продуктів для експорту в решту країн світу. В пост-комуністичних країнах Східної Європи, як зазначає російський дослідник М. Анастасьєв, основи економічних та соціальних змін останніх кількох років сприяли повній переробці “червоного ландшафту”, який в минулому використовувався керівниками культурної політики, тоді як у Японії, культурна індустрія, особливо медіа, виникають як значний переважно економічний сектор, і уявлення про культурний розвиток як культури “саке” все більше посилює складнощі в її розумінні.

Фахівцями ЮНЕСКО в контексті сучасних глобальних змін виділяються чотири основних аспекти культурної політики:

1. Перший аспект полягає в переконаності в тому, що подібно до того як мистецтво знаходиться в серцевині культурного сектора, творчий процес покладено в основу самого мистецтва. Відповідно до цього, культурна політика має сприяти процесу творчості. Виникає

питання: як глобалізація впливає на творчий процес? - Можливостей для творчості тут більше, ніж її загрози. У музиці, в образотворчому (візуальному) мистецтві, в літературі митці відгукуються на стимули впровадження нових технологій, нових моделей комунікації і нового естетичного дискурсу. Зокрема, американські дослідники К. Стімпсон та Х. Бхабха, вважають, що творчі можливості можуть житися новим розумінням “глобальної творчості”, яка знаходить свій прояв у багато чисельних культурних джерелах, при використанні нових форм комунікації та завдяки більш різноманітнішому доступу до них аудиторії у порівнянні з традиційними шляхами.

2. Культурна політика все більше визнає економічне значення культурної індустрії. Ця індустрія зовнішньо “випромінюється” від мистецької творчості, охоплюючи видавничу справу, радіо, фільми й відео, нові засоби масової інформації тощо. З одного боку, деякі митці розуміють під призначенням культурної індустрії відповідний показник підпорядкування мистецтва ринку й заміну естетичних цінностей на комерційні. З іншого, ці процеси розглядаються як зростання творчих можливостей митців і як забезпечення необхідними засобами для отримання ясних перспектив щодо ролі культури в економіці. Культурна політика, таким чином, може бути пов’язана з економічною політикою, у ставленні до культури як до економічного об’єкта в суспільстві. Культурна індустрія, незважаючи на національні кордони, все більше потрапляє в процеси глобального ринку. Прикладом цього може бути ситуація, що склалася в музиці. Так, у більшості країн світу локальна музична індустрія виникає на певній стадії розвитку, що характеризується відповідним обслуговуванням та вітчизняним ринком, де доморощені культурні послання втілюються в музичні форми. Проте це триває не довго - до появи міжнародної музичної індустрії, яка разом з локальною починає впливати на споживання й умови виробництва музики за посередництвом локальних (місцевих) груп та на індивідуальному рівні. Домінуючою в міжнародній музичній індустрії є загальновідома “Уорлд М’юзик” (з англ. - світова музика), що відрізняється від етнічної музики

корінного населення і музики політичних рухів, які намагаються маніпулювати глобальною музичною індустрією у власних потребах.

Зі зростанням ролі культурної індустрії, що все більш починає охоплювати і національний, й транснаціональний рівні, слід на рівні культурної політики заохочувати й спонукати творче зростання. В еру нових комунікаційних технологій, проблеми копіювання художньої продукції, набувають все більшої ваги, що зумовлюється захистом авторських прав, запобіганню піратству тощо. Щоб вирішити ці проблеми необхідне співробітництво як між країнами, так і в межах окремої країни, у розробці та появі ефективних засобів захисту копіювання в еру діджітел.

3. Третій аспект культурної політики стосується культурної спадщини. Культурна політика фактично в усіх країнах світу має за прерогативу захист культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної. Тут також спостерігається значний вплив світового ринку. Зокрема, посилення традиційних відносин між країнами сприяє виникненню можливості незаконної торгівлі культурною власністю. Необхідність управління спадщиною посилюється під впливом виходу на ринок транснаціональних економічних сил - корпорацій, фондаций, національних урядових організацій тощо. Відбувається зростання усвідомленого зв'язку між міжнародним (транснаціональним) розвитком та діяльністю відповідних агенцій, які надають підтримку культурним проектам окремих міст світу, а також на рівні локальної (місцевої) культурної практики. Можливість отримання доступу до культурної спадщини також змінюється. Музейні колекції, які утворюються під впливом комп'ютерної техніки, сприяють функціонуванню музеїв у змінених умовах, забезпечують "зони контакту" між культурами, доступ до них величезної аудиторії споживачів порівняно з тим, як це відбувалося в минулому.

4. Усе зазначене приводить до необхідності розгляду заключного аспекту культурної політики, сутність якого зумовлюється роллю кіберкультури. Інформаційна революція має економічні, соціальні, культурні й політичні наслідки, які ще достатньою мірою суттєво та повно не усвідомлені як на рівні державного управління, так і самою людиною. Існує небезпека

загострення економічної, соціальної і культурної нерівності. Для уникнення цієї небезпеки, слід чітко визначити сферу громадських інтересів у кібернетичному просторі, а також забезпечити необхідний захист прав громадян. Хоча, як уже зазначалося, культурна політика безпосередньо пов'язана з новими комунікаційними технологіями, що з'являються в переважній більшості сучасних країн, проте розвиток відповідної політики в цих країнах знаходиться все ще в стадії ембріону.

Підсумовуючи можна відзначити, що спільним для здійснення культурної політики, має стати її здатність відповісти на виклик глобальних економічних змін. Це узгоджується з виробленням сучасними країнами відповідних внутрішньополітичних та оборонних відповідей на такі зміни. У цьому контексті досить позитивним підходом, який відповідає новим суспільним можливостям, є найбільш повне використання змін із метою найбільш повного задоволення культурних потреб суспільства. Культурна політика має бути здатною не лише вистояти перед змінам, а й ефективно управляти цим процесом в умовах глобальної економічної та культурної трансформації.

Окремого розгляду потребує *“Перша програма Європейського Союзу щодо підтримки культури (2000-2004)”*, що була прийнята в листопаді 1998 року. Ця програма передбачає створення умов для єдиного ринку культури. В ній зазначається, що культура є водночас фактором, як економічної, так і соціальної інтеграції й громадянства, що стверджує свою ідентичність щодо “третьої особи” і відіграє важливу роль у зустрічах із новими викликами, котрі виникають перед Союзом, такими як глобалізація, інформаційне суспільство, соціальна згуртованість і створення зайнятості. Договір щодо утворення Європейського Союзу передбачає також і відповідальність за створення спільноти й забезпечення згуртованості серед європейців. Передусім це стає можливим шляхом сприяння розквіту культур Держав-Членів, за умови поваги до їх національної й регіональної різноманітності, що має насамперед ґрунтуватися на їх спільній культурній спадщині. Особливу увагу слід приділяти також збереженню малих європейських культур та не широко вживаним розмовним мовам.

Програма “Культура 2000” має спонукати до життя спільний для європейців культурний простір, основними засадами якого повинні стати: сприяння творчій діяльності, розгляд культурної спадщини з єдиного європейського виміру, взаємоусвідомлення культури, мови й історії громадянами Європи. Підтримка культурних змін з погляду покращання та поширення знань стимулює співпрацю між державами та творчу діяльність у них. Культурні програми: Калейдоскоп, Аріана і Рафаель, започаткували спільні зусилля Європейського Союзу щодо культури, які мають бути спрощені і зміцнені завдяки результатам оцінки й досягнень цих програм. Відповідно до повідомлення Комісії “Агенда 2000”, рівень ефективності заходів Союзу має бути збільшений за рахунок концентрації наявних ресурсів внутрішньої політики, включаючи відповідні культурні заходи. Культурна діяльність спільноти також має брати до уваги особливу природу, і звідси специфічні потреби, кожної культурної сфери. Це передусім зумовлюється тим, що програма, яка прагне підтримати творчу працю, зберегти культурну спадщину і культурну співпрацю на європейському рівні, не менш достатньо ефективно має супроводжуватися конкретними заходами вирішення проблем, які виникають від існування перешкод і невідповідності між Державами-Членами, які спостерігаються у фінансовій, соціальній чи інтелектуальній сферах.

Це пояснюється тим, що у своїй глибині вертикального розгляду кожна сфера культурного виробництва (особливо музична та видавнича індустрії) має співвідноситися з іншими проблемами, що спостерігаються в кожному її секторі, особливо з питань зменшення податків для культурної продукції (включаючи диски та музичні інструменти) і посилення прав інтелектуальної власності. Вважається за краще, розглядати питання фінансування та інструментального забезпечення здійснення культурної політики, не на рівні кожної Держави-Члена, а на рівні Союзу; оскільки це рішення обмежує до мінімуму вимоги щодо досягнення цих цілей і не виходить за межі необхідності їх закінчення.

Головною метою діяльності Союзу в культурній сфері має стати: підтримка творчості, протекціонізм (захист) митців та їх прав, транснаціональні поширення культури і праць митців,

особлива допомога юним митцям; покращання доступу і брання участі в культурному житті для широкого загалу; безпосереднє визнання культури як економічного фактора соціальної інтеграції та громадянства, підтвердження своєї ідентичності щодо “третьої сторони”.

Основні положення цієї програми розроблені відповідно до особливих потреб, кожного культурного сектору, мають здійснюватися за допомогою дій, більш загально які можна визначити як вертикальні та горизонтальні заходи. До *вертикальних заходів* належить діяльність у галузі: виконавчого мистецтва (театр і танець); музики; пластичного, ужиткового (прикладного) та візуального (образотворчого) мистецтва; культурної спадщини; літератури (книги, читання та переклад); інших форм мистецького вираження. В основу *горизонтальних заходів* покладена діяльність: синергетична; у вигляді спільної активності; щодо заходів підтримки проектів спеціалізованих (значних) чи/і символічної важливості.

Фінансування для здійснення операційних аспектів програми “Культура 2000” за період 2000-2004 рр. має становити 250 мільйонів ЄВРО. Ця сума може бути переглянута, але не більше ніж на 20%, у межах щорічного бюджету згідно з процедурою. Не буде зайвим у даному контексті розглянути як саме планується витратити кошти в межах зазначеної програми. За вихідні дані береться сума 167 мільйонів ЄВРО, що першоначально була запропонована розробниками цієї програми (див. табл.).

Виділення коштів, передбачене ЄС, для реалізації програми “Культура 2000”

	2000	2001	2002	2003	2004	Усього
1. Спільні угоди						
Кількість заходів на рік	12	12	12	12	12	60
Кількість заходів у прогресі	12	24	36	36	36	
Витрати (ЄВРО 1 млн. на захід)	12	12	12	12	12	60
2. Основна діяльність						
Європейська Рада Культури	2,5	1	1	1	1	6,5

Фестивалі країни, що головує в ЄС (двічі на рік)	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	7,5
Дні Європи (п'ять разів на рік)	2	2	2	2	2	10
Символічна діяльність: кількість заходів на рік	2	2	3	3	3	13
кількість заходів у прогресі	2	4	7	8	9	
Витрати (ЄВРО 1 млн. на захід)	2	2	3	3	3	13
Премії для видатних талантів (двічі на рік)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	2
Телебачення	1	2	2	2	2	9
Усього	9,4	8,9	9,9	9,9	9,9	48
3. Спеціальні заходи						
кількість заходів на рік	120	125	125	130	130	630
витрати (ЄВРО 0,08 млн. на захід)	9,6	10	10	10,4	10,4	50,4
4. Управління:						
послуги технічних асистентів навчання, публікації, зустрічі з експертами	0,5	1	1	1	1	4,5
оцінка	0,8	0,8	0,8	0,8	0,4	3,6
Всього	1,3	1,8	2	1,8	1,7	8,6
УСЬОГО	32,3	32,7	33,9	34,1	34	167

Таким чином, докладно розглянувши сучасний світовий досвід здійснення культурної політики на рівні ЮНЕСКО та Європейського Союзу, доходимо висновку щодо необхідності запровадження деяких його основних аспектів у культурній політиці нашої держави. Зокрема, безпосередньо ефективною і важливою є орієнтація Європейського Союзу в реалізації культурної політики на збереженні та заохоченні культурної різноманітності, врахуванні специфіки розвитку усіх країн-членів поряд із вихованням та формуванням нового світогляду - світогляду єдиної європейської культури, що має ґрунтуватися на основних загальнолюдських засадах сприяння творчій діяльності й знання, поширення європейської культури через секторний (галузевий) підхід, завдяки гнучкості якого відбуватиметься реалізація синергетизму між сферами культурної спадщини, різноманітними мистецькими полями і новими формами вираження. Особливо важливим, на нашу думку, є те, що програма Європейського Союзу “Культура 2000” відшукує можливості для забезпечення співробітництва на національному та регіональному рівні між культурними організаціями і управліннями та відповідними культурними інститутами Держав-Членів, для сприяння розквіту культурної творчості через надання допомоги різноманітним мистецьким проектам і підтримку заходів, спрямованих на розвиток європейського світогляду та характеру, що водночас зумовлюють швидке поширення європейської культури як у самій Європі, так і за її межами.

5.3. Основні напрямки здійснення державної культурної політики України

Таблиця. Національна культура: можливість залучення: оцінка достатності

Чи вистачає Вам можливості залучатися до своєї національної культури?	1995	1997
Не вистачає	16,9	19,2
Важко відповісти, вистачає чи ні	32,1	36,5
Вистачає	37,5	31,3
Не цікавить	12,0	12,4
Не відповіли	1,5	0,6

[261, С. 78].

Таблиця. Спосіб життя: можливість участі в культурному житті: оцінка змін.

Як Ви оцінюєте характер змін, які відбулися у Вашому житті за останній рік (можливість брати участь у культурному житті) ?	1994	1995	1996	1997	1998
Значно погіршилися	26,6	16,7	20,0	21,0	26,2
Трохи погіршилися	15,8	16,4	13,8	13,9	14,4
Лишилися такі ж	43,9	57,1	57,3	56,6	49,8
Трохи поліпшилися	6,7	5,7	5,1	6,6	6,4
Значно поліпшилися	1,8	1,6	2,5	0,8	1,8
Не відповіли	5,3	2,4	1,3	1,2	1,4

[261, С.99]

Таблиця. Спосіб життя: структура повсякденних занять.

Перелік занять людей у вільний від основної та хатньої роботи час. Відзначте всі ті з них, якими Ви займалися хоча б один раз упродовж останнього тижня (разом із вихідними	1994	1995	1996	1997	1998
Ранкова гімнастика й фізкультура	17,9	16,9	16,3	15,9	17,5
Біг, оздоровчі прогулянки	8,4	8,3	7,2	8,9	8,2
Відвідування плавального басейну, заняття в спортивному залі, на стадіоні, спортивних майданчиках	4,7	4,6	4,8	4,0	4,9

Поїздка за місто для відпочинку на природі	21,5	19,0	20,4	18,8	18,2
Екскурсійна подорож	2,9	2,7	2,1	1,7	2,3
Відвідання спортивних видовищ (у якості глядача)	3,8	3,5	3,8	4,4	4,0
Відвідання кінотеатру	7,9	3,4	2,6	1,7	1,5
Відвідання театрів, концертів, музеїв, виставок	3,4	4,0	3,4	4,1	3,9
Відвідини гостей	39,6	38,2	34,3	37,3	36,1
Приймання гостей	38,2	39,4	34,9	36,7	34,7
Відвідання ресторану, кав'ярні, пивного бару	9,3	8,6	9,3	8,8	9,8
Писання листів	15,3	12,6	11,4	10,8	11,8
Праця за сумісництвом, додатковий підріток	11,5	10,8	12,0	10,1	10,1
Громадська робота	5,0	4,0	4,5	3,5	4,3
Відвідання бібліотек	7,2	6,9	5,8	5,7	5,9
Читання художньої літератури	37,7	37,2	33,5	35,0	35,0
Відвідання гуртків, курсів	1,9	1,3	1,8	0,8	1,9
Художня творчість (складання музики, віршів, прози, малювання, гра на музичних інструментах)	4,5	4,2	4,1	4,4	3,5
Прикладна творчість (рукоділья, вишивання, виготовлення дрібних виробів, різьблення по дереву, карбування тощо)					

	<i>12,9</i>	<i>11,8</i>	<i>9,5</i>	<i>10,2</i>	<i>9,2</i>
Прослуховування музики (платівки, диски, магнітозаписи тощо)	<i>32,4</i>	<i>33,1</i>	<i>32,4</i>	<i>33,7</i>	<i>32,9</i>
Відвідання церкви (костьолу, синагоги, мечеті, молитовного дому)	<i>14,4</i>	<i>12,9</i>	<i>13,6</i>	<i>16,8</i>	<i>14,0</i>
Заняття з дітьми	<i>38,6</i>	<i>35,6</i>	<i>32,3</i>	<i>34,3</i>	<i>35,1</i>
Настільні ігри (шахи, шашки, карти, доміно тощо)	<i>11,9</i>	<i>12,9</i>	<i>12,7</i>	<i>14,3</i>	<i>13,1</i>
Комп'ютерні ігри	<i>4,7</i>	<i>7,0</i>	<i>7,9</i>	<i>5,7</i>	<i>6,6</i>
“Похід” по магазинам (не беручи до уваги продуктів)	<i>22,9</i>	<i>19,6</i>	<i>15,1</i>	<i>16,0</i>	<i>14,1</i>
Відвідання речового ринку як продавець	<i>7,8</i>	<i>6,8</i>	<i>5,1</i>	<i>4,7</i>	<i>5,1</i>
Відвідання речового ринку як покупець	<i>30,0</i>	<i>32,4</i>	<i>29,6</i>	<i>27,2</i>	<i>26,4</i>
Перегляд телепередач	<i>79,2</i>	<i>80,3</i>	<i>79,7</i>	<i>82,6</i>	<i>80,1</i>
Прослуховування радіопередач	<i>47,3</i>	<i>49,8</i>	<i>45,1</i>	<i>52,6</i>	<i>50,2</i>
Читання газет	<i>53,6</i>	<i>57,4</i>	<i>56,2</i>	<i>58,5</i>	<i>61,9</i>
Просто відпочинок, нічого, не роблячи	<i>42,9</i>	<i>38,2</i>	<i>38,2</i>	<i>39,0</i>	<i>39,0</i>
Інше	<i>6,6</i>	<i>6,5</i>	<i>5,6</i>	<i>5,5</i>	<i>7,2</i>
Не відповіли	<i>0,5</i>	<i>0,2</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,3</i>

Рівень державної підтримки культури, як і інших галузей, прямо й безпосередньо залежить від загальної соціально-економічної ситуації, від того, що реально має і що може виділити на ці цілі держава. Сьогодні її можливості ще досить обмежені, але є цілий ряд обнадійливих ознак, які вказують на позитивні процеси у різних сферах суспільного життя

Говорячи про концептуальні засади державної політики в галузі культури, основні напрями її подальшого розвитку, дозволю собі виокремити такі моменти. Хотілося б бачити зрештою й активною роль культури у процесах зміцнення нашої державності, консолідації

народу, утвердження громадянського суспільства з високими гуманістичними цінностями, національною самосвідомістю та патріотизмом.

Як відзначається в “Концептуальних напрямках діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури” (схвалених постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р., № 675.), основними їх, засадами має бути: піднесення ролі культури в державотворчих процесах, формування у структурах громадянського суспільства єдиного духовного простору, утвердження гуманістичних цінностей, високої моралі, національної самосвідомості та патріотизму, подолання негативних явищ та сприяння позитивним тенденціям у духовній сфері суспільного життя України. Концептуальні напрямки мають забезпечити створення правових, фінансово-господарських, адміністративно-управлінських умов для збереження і всебічного розвитку української культури як важливого чинника розбудови повноцінного демократичного суспільства, основи для формування цілісної культурно-національної ідентичності, успішного розвитку України як повноправного члена світової співдружності, співтворця світової культури. Досягнення зазначених цілей можливе шляхом створення ефективних механізмів підтримки й функціонування культурно-мистецької сфери незалежно від форм власності, підпорядкування та правового статусу закладів, підприємств, організацій культури, творчих колективів, об'єднань, груп.

Як вже зазначалося, вищим органом виконавчої влади в галузі культури є Міністерство культури і мистецтв України, яке реалізує державну політику у галузі культури й мистецтв, сприяє структурній перебудові економіки України. Міністерство здійснює керівництво у сфері культури й мистецтв, несе відповідальність за її розвиток, координує діяльність закладів, підприємств та організацій, що входять до сфери його управління.

До основних його завдань належать: реалізація державної політики у сфері культури і мистецтв, виходячи з принципів та пріоритетів, визначених Основами законодавства України про культуру та законодавством України; збереження культурно-мистецького надбання, розвиток української культури, а також розвиток етнічної, культурної та мовної самобутності

всіх корінних народів і національних меншин України; задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави; збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність; розроблення пропозицій щодо основних напрямів розвитку національної культури і мистецтв, стимулювання культурно-мистецького процесу; розвиток соціальної та ринкової інфраструктури у сфері культури і мистецтв, забезпечення ефективного управління галуззю та зміцнення її матеріально-технічної бази; вживання заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами; державний контроль за вивезенням з України та ввезенням в Україну культурних цінностей; розширення міжнародного культурного співробітництва, розвиток культурних зв'язків.

У контексті сучасних проблем суспільного розвитку, на розгляді яких ми вже зупинялися, видається більш доцільним, щоб основною метою діяльності Міністерства культури й мистецтв України стало виховання, формування, зберігання, накопичення, передача, творення надбань національної духовної культури та її гармонійне поєднання із загальнолюдською культурою (на рівні загальнолюдських цінностей тощо). Міністерство повинно побудувати свою роботу так, щоб найбільш ефективно сприяти процесам опредмечення та розпредмечення культурного простору України. Тобто держава має приділяти особливу увагу не лише збереженню культурної спадщини, а й виробленню ефективних способів її передачі та засвоєння прийдешніми поколіннями з метою формування їх світогляду як громадян України, самоусвідомлення ними своєї культурної належності.

Інша проблема, яка вимагає додаткового розгляду, є ставлення та розробка програм Уряду щодо молодіжної культури. Молодіжна культура за своєю сутністю не може бути тотожною загально визначеній та загальноприйнятій "традиційній" чи народній культурі даного суспільства. Молодіжна культура виступає специфічною рушійною силою розвитку культурних процесів певної держави, своєрідним лакмусовим папірцем, за допомогою якого висвітлюються всі проблеми, негаразди, притаманні культурному життю цього суспільства. Вона доводить до

крайнощів та загострює їх. І саме заперечуючи, уникаючи деяких її негативних проявів, стверджуючи свою загальнолюдську сутність, формується та розвивається культура даної держави. Не можна намагатися прив'язати молодіжну культуру, втиснути її у межі офіційно затвердженої загальнодержавної культури. Вона від цього втратить свою революційну сутність, і, таким чином, призведе до застою, стагнації всього культурного простору країни. Отже, саме в неповторності, оригінальності, суперечливості, нестандартності молодіжної культури полягає її неперехідна цінність, цінність рушія, новатора, відкривача.

Заклади культури та мистецтв України (за даними Державного комітету статистики України)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Кількість професійних театрів (включаючи театри-студії), на кінець року	125	130	127	131	132	136	130	130	132	131	131
Кількість відвідувань театрів за рік, млн.	17,6	15,0	15,1	12,4	10,2	8,3	6,9	5,6	5,6	5,6	5,7
Кількість концертних організацій	44	43	44	49	52	53	53	55	57	57	61
Кількість відвідувань концертних	15,0	12,6	9,6	10,0	6,6	7,3	4,8	4,2	3,5	3,9	3,8

організацій за рік, млн.												
Кількість музеїв (включаючи філіали) на кінець року	214	225	275	295	305	314	324	358	367	369	378	
Кількість відвідувань музеїв за рік, млн.	31,8	20,8	16,3	18,0	18,2	17,4	16,5	14,9	14,8	15,0	16,0	
Кількість масових універсальних бібліотек, тис.	25,6	25,3	25,3	24,4	24,2	23,8	23,3	21,5	21,1	20,9	20,7	
Бібліотечний фонд, млн. примірників	419	410	401	388	379	370	364	356	350	347	343	
Кількість кіноустановок	27,2	25,0	22,3	20,5	17,9	16,1	13,3	10,8	9,0	7,8	6,9	
Кількість відвідувань кіносеансів за рік, млн.	552	416	211	127	56	36	14	7	5	5	6	
Кількість закладів культури клубного типу,	25,1	24,7	23,9	23,5	23,3	23,0	22,4	21,5	20,9	20,7	20,4	

тис.												
Кількість місць у них, млн.	6,5	6,4	6,2	6,0	6,0	5,9	5,9	5,6	5,5	5,5	5,4	
Випуск книжок (друкованих одиниць)	7046	5857	6389	5002	4752	6109	6084	6308	7065	6282	7749	
тираж, тис. примірників	170	136	130	88	52	68	52	51	44	22	44	
Випуск журналів та інших періодичних видань	185	194	321	522	461	604	717	817	1009	1374	1242	
річний тираж, млн. прим.	166	95	16	33	19	24	20	20	57	40	52	
Кількість газет (видань)	1787	1891	1695	1757	1705	1877	2206	2520	2659	2551	2667	*
разовий тираж, млн. прим.	25	27	24	40	20	21	23	34	48	39	48	
Середньодобовий обсяг мовлення, годин												
- телемовлення	60,1	100,3	152,3	214,2	182,5	209,9	223,6	218,8	
- радіомовлення	112,4	118,2	155,0	209,8	226,7	318,7	352,9	346,6	
Санаторії-профілакторії	556	568	571	544	520	517	463	428	416	404	377	
у них ліжок	55	55	54	52	47	43	39	33	33	32	31	

Будинки й пансіонати відпочинку	332	342	321	308	303	294	286	289	292	303	266
у них місць	115	116	106	95	90	83	80	76	77	71	63
Бази та інші заклади відпочинку	2213	2236	2135	2003	1968	1862	1777	1754	1913	1961	2010
у них місць	302	318	298	294	268	263	240	236	234	235	238
Дитячі оздоровчі табори	1568	1052	...	7242	6249	5884	5615	5601	6904	7644	7615
у них місць, тис.	467,3	394,5	...	631,8	265,8	255,9	242,1	236,7	240,8	235,8	227,2
Усього обслужені туристів, тис.	2170	1764	1804	2014

* , Включаючи додатки, які розповсюджуються окремо (згідно з методологією ЮНЕСКО).

Школи естетичного виховання

(на початок навчального року)

	1990/ 91	1991/ 92	1992/ 93	1993/ 94	1994/ 95	1995/ 96	1996/ 97	1997/ 98	1998/ 99	1999/ 00	2000/ 01
Кількість дитячих музичних шкіл	1204	1226	1238	1234	1223	1201	1182	1102	1086	1064	1036
Кількість шкіл мистецтв	110	126	156	190	211	244	250	269	277	291	304

Кількість дитячих художніх шкіл	126	130	131	135	137	138	136	133	132	131	130
Кількість хореографіч них шкіл	5	6	6	6	8	10	8				

У “Державній програмі розвитку української культури на 1999-2005 р.” відзначається, що у складних умовах суспільно-господарської кризи та широкомасштабних політичних і економічних реформ, завдання культурної політики полягає в тому, щоб забезпечити збереження і подальший розвиток культурної інфраструктури українського суспільства, його творчого потенціалу, створення єдиної національної культурної системи через збереження духовних здобутків українського народу, його кращих традиційних цінностей. Досягнення цих цілей можливе лише за умови створення ефективних механізмів підтримки культурно-мистецької сфери незалежно від форм власності, підпорядкування та правового статусу закладів культури й мистецтва, творчих колективів, об’єднань.

Першорядну роль у здійсненні цих завдань, поряд із державними структурами та органами місцевого самоврядування мають відігравати творчі спілки професійних митців, інші культурницькі об’єднання та громадські організації, національно-культурні товариства, благодійні фундації тощо. Розвиток української культури має ґрунтуватися на таких загально визнаних засадах:

* самоцінність, незалежність культури й мистецтва в усіх їх численних проявах; творення єдиного загальнонаціонального культурного простору як одного з найважливіших консолідуючих факторів у справі розбудови української державності;

- * забезпечення активного функціонування української мови в усіх сферах культурного життя держави; забезпечення гарантій свободи творчості, доступу до культурних надбань, створення можливостей активної участі громадян у художній творчості, особливо молоді;
- * підтримка високопрофесійної мистецької творчості, яка забезпечує якісний рівень національної культури, незалежно від політичної чи комерційної кон'юнктури;
- * збереження національної культурної спадщини (рухомих та нерухомих пам'яток, цінностей, музеїв, заповідників тощо) як основи національної культури, турбота про дальший розвиток традиційних культур народів та етносів, що населяють Україну;
- * створення та утримання зусиллями держави та місцевого самоврядування базових елементів культурної інфраструктури, основних (у національному, регіональному та комунальному масштабі) культурно-мистецьких закладів та організацій;
- * забезпечення державної підтримки та сприятливого режиму для культурно-мистецьких організацій, об'єднань, окремих митців незалежно від підпорядкування чи форми власності;
- * створення правових та економічних стимулів для залучення недержавних коштів та засобів до підтримки культури й мистецтва.

У Державній програмі розвитку культури також зазначається, що Українська держава реально гарантує свободу мистецької творчості й широкий доступ громадян до всього комплексу культурних надбань народу без огляду на політичні чи ідеологічні обмеження. Проте творчий потенціал держави використовується недостатньо. Це зумовлено зволіканням із реформуванням структури управління галуззю, відсутністю відповідної законодавчої бази для ефективної роботи закладів культури в нових ринкових умовах, механізмів сприяння залученню не бюджетних коштів у сферу культури.

Отже, із метою відродження та збереження духовної спадщини, подальшого розвитку культури в Україні слід:

- 1) забезпечити всебічне вивчення історії культури України - літератури, театрального, музичного, образотворчого мистецтва та кіно, архітектури, народної творчості, традиційних

форм фольклору, декоративно-прикладного мистецтва, традицій, звичаїв та обрядів, архівних документів, їх наукове дослідження, внести відповідні зміни до типових навчальних планів загальноосвітніх закладів;

2) забезпечити створення інформаційних ресурсів у сфері культури, банків даних загальнодержавного значення, використання їх у справі духовного та національного відродження й розвитку суспільства, у тому числі: “Музейний фонд України”, “Українська музична культура”, “Українське образотворче мистецтво”, “Національна система електронних бібліотек”, “Народна творчість України”, “Український театр”, “Українська кінематографія”, “Реєстр національного культурного надбання”, “Містобудівне середовище та пам’ятки архітектури України”, “Історія та культура національних меншин” на базі банку даних “Традиційна народна культура” здійснити картографування всіх ареалів народних промислів та ремесел в Україні, видання атласу “Народні промисли та ремесла”.

Після здобуття Україною незалежності посилилася увага до збереження національної культурної спадщини. Протягом останніх років створено низку нових державних заповідників, музеїв, присвячених постатям та подіям національної історії. Виявом уваги держави до справ збереження національної культурної спадщини стало прийняття Верховною Радою Законів: “Про музеї та музейну справу” та “Про Національний архівний фонд і архівні установи”, надання указами Президента України статусу Національних провідним заповідникам та культурним закладам. Розпочато роботу над створенням Реєстру національного культурного надбання та повернення пам’яток, незаконно вивезених з України.

Проте через брак бюджетного фінансування різко скоротилося придбання державою творів образотворчого мистецтва, предметів, пам’яток історії та культури для колекцій музеїв, заповідників, архівів. Мають місце непоодинокі випадки перепрофілювання мистецьких галерей, занепадають мистецькі видання, погіршилося матеріальне становище більшості митців. Для подолання негативних проявів у цій сфері передбачається здійснити заходи по сприянню дальшому розвитку образотворчого мистецтва, створенню ефективної системи

обліку, охорони і використання пам'яток історії та культури, їх поверненню в Україну, зокрема розробити законодавчі та нормативні документи про охорону національної культурної спадщини, які відповідали б вимогам міжнародних правових актів із цього питання, ратифікованих Україною.

З метою вдосконалення естетичного виховання населення, художньої освіти молоді, подальшого розвитку образотворчого мистецтва й архітектури, поліпшення охорони і використання пам'яток історії та культури слід із метою більш ефективного використання потенціалу заповідників, музеїв, інших культурно-мистецьких установ у популяризації духовного надбання українського народу забезпечити виконання проекту “Духовні скарби України”.

У Державній програмі також відзначається, що однією з важливих складових культури в Україні є кінематографія. Вона покликана відігравати помітну роль у справі формування духовних запитів суспільства. Однак, за останні роки, внаслідок недостатньої державної підтримки, численних адміністративних реорганізацій, непродуманого впровадження елементів ринкових відносин при відсутності сучасної нормативно-правової бази вітчизняний кінематограф опинився у кризовому стані.

Для створення належних умов для збереження і розвитку вітчизняного кіномистецтва в умовах переходу суспільства до розвинених ринкових відносин, відновлення його ролі в громадському і естетичному вихованні громадян України, визначення засад державної політики щодо вітчизняної кінематографії, формування належних правових і економічних умов діяльності для закладів кіно всіх форм власності необхідно розв'язати цілу низку завдань: розробити Основні напрями реформування й розвитку галузі кінематографії у період до 2005 р., визначити принципи державної підтримки національної кінематографії, які б передбачали правовий і економічний протекціонізм для вітчизняного кіно виробника, державний захист вітчизняного кіно ринку. Проте, в цих напрямках не наголошується увага на вимоги держави щодо якості кіно продукції, а саме її відповідність культурній ментальності українського

народу, сприяння розвитку духовності, запобігання негативного прояву масової культури, девальвації загальнолюдських цінностей тощо.

Таким чином, розглянувши основні засади та напрямки здійснення культурної політики нашої держави, доходимо висновку, що хоча вже зроблені перші кроки на шляху до вироблення згідно до нових змінених умов сучасного суспільного розвитку відповідної державної культурної політики, однак, ще не повністю враховані якісні аспекти цих змін. Тобто в державному управлінні культурою в Україні фіксується увага передусім на кількісних показниках, як-то збільшення різних видів фінансування, посилення матеріального забезпечення, запровадження нових інформаційних технологій, реконструкція культурних пам'яток тощо.

Усе це має свою вагу і без сумніву важливе для розвитку нашої держави. Проте, на нашу думку, всі ці дії держави більше спрямовані на подолання та запобігання лише негативним наслідкам, а не самої причини (проблеми), що їх викликає, сутність якої полягає в зростанні подальшої дегуманізації людини, поглибленні процесу її відчуження від світу, інших людей та самої себе. Загострення цієї проблеми спричиняють передусім засоби масової інформації, засилля масової культури, надання переваги матеріальним цінностям над духовними тощо.

5. 5. Законодавче забезпечення культурної політики в Україні

У нашій державі з метою уникнення й подолання негативних моментів у здійсненні культурної політики створена відповідна законодавча база щодо різноманітних аспектів функціонування культурної сфери суспільного життя. Проте, на жаль, вона все ж таки є недостатньою, оскільки не враховує сучасні особливості розвитку держави, а саме - посилення процесів глобалізації, зростання інформаційної сфери, поширення деструктивного впливу масової культури.

Так, в "Основах законодавства України про культуру" визначаються правові, економічні, соціальні, організаційні засади розвитку культури в Україні, які регулюють суспільні відносини

у сфері створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей і спрямовані на:

- * реалізацію суверенних прав України у сфері культури;
- * відродження й розвиток культури української нації та культур національних меншин, які проживають на території України;
- * забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості;
- * реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей;
- * соціальний захист працівників культури;
- * створення матеріальних і фінансових умов розвитку культури.

Функціонування мови у сфері культури визначається законодавством України про мови.

Держава дбає про розвиток україномовних форм культурного життя, гарантує рівні права й можливості щодо використання у сфері культури мов усіх національних меншин, які проживають на території України.

Громадяни у сфері культури мають право на:

- * свободу творчості;
- * вільний вибір будь-якого виду культурної діяльності, засобів і сфер застосування творчих здібностей та самостійне визначення долі своїх творів;
- * здійснення професійної та аматорської діяльності на індивідуальній чи колективній основі, самостійно чи з допомогою будь-яких форм посередництва;
- * створення закладів, підприємств і організацій культури;
- * об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання, які діють у сфері культури;
- * збереження й розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв;
- * доступ до культурних цінностей;

- * захист інтелектуальної власності;
- * здобуття спеціальної освіти.

Держава також створює умови для розвитку культур усіх національних меншин, які проживають на території України, сприяє прилученню їх до спільного процесу творення культурних цінностей. Громадяни будь-якої національності мають право:

- * зберігати, розвивати й пропагувати свою культуру, мову, традиції, звичаї та обряди;
- * утворювати національно-культурні товариства, центри, створювати заклади культури і мистецтва та навчальні заклади, засновувати засоби масової інформації й видавництва.

Розглянемо які ще закони у сфері культурної політики прийняті в Україні. Так, в нашій державі є чинним Закон “Про професійних творчих працівників та творчі спілки”, що визначає правовий статус професійних творчих працівників, встановлює правові, соціальні, економічні та організаційні засади діяльності творчих спілок у галузі культури та мистецтва.

Закон України “Про бібліотеки і бібліотечну справу” визначає загальні засади бібліотечної справи і бібліотечну систему України, встановлює вимоги до формування й збереження бібліотечних фондів, бібліотечного обслуговування з метою задоволення інформаційних, наукових і культурних потреб суспільства, збагачення духовного потенціалу народу. Бібліотечна справа є складовою частиною інформаційної, виховної, культурно-освітньої діяльності, що включає комплекс державних, громадських, наукових та практичних заходів, які забезпечують організацію діяльності бібліотек, їх науково-дослідну й методичну роботу, а також підготовку бібліотечних фахівців.

Закон України “Про музеї та музейну справу” регулює суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлює правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної й духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні. Музеї - це культурно-освітні та науково дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної й світової історико-

культурної спадщини. Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Слід також згадати закони, прийняті з метою забезпечення ефективної діяльності у сфері інформаційної політики: Закон України “Про інформацію”, Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів”, Закон України “Про видавничу справу”, Закон України “Про телебачення і радіомовлення” та Закон України “Про систему Суспільного телебачення й радіомовлення України”.

Крім того, в Україні діє Закон “Про кінематографію”, який визначає правові основи діяльності в галузі кінематографії та регулює суспільні відносини, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів.

Підсумовуючи розгляд законодавчого забезпечення здійснення культурної політики в Україні, відзначаючи всю важливість кроків, зроблених нашою державою в цій сфері, необхідно також зазначити, що їх недостатньо для подолання та уникнення тих негативних явищ, які виникають під впливом сучасного суспільного розвитку. Слід розробити адаптовані до нових сучасних вимог закони, які б враховували вплив на культурну політику держави з боку нових змінених умов протікання процесу державотворення, а саме - інформатизацію, глобалізацію, транснаціональну співпрацю тощо.

5.6. Міжнародне співробітництво в галузі культури

При здійсненні культурної політики держава повинна керуватися також принципами і основними засадами, які прийняті у світовому співтоваристві. В Україні розроблено низку основних положень щодо спільних засад здійснення цієї політики. Усі вони передусім узгоджуються з основним положенням Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., що була ратифікована Верховною Радою України у липні 1997 р. В ній зокрема, зазначається, що Уряди, які її підписали, будучи членами Ради Європи, беручи до уваги

Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р., беручи до уваги, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне і ефективне визнання й дотримання прав, які в ній проголошені, беручи до уваги, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами і що одним із методів, за допомогою якого цієї мети буде досягнуто, є дотримання і подальше здійснення прав і основних свобод людини.

Країни підтверджують свою глибоку віру в ті основні свободи, які складають підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином здійснюються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого - завдяки загальному розумінню й дотриманню прав людини, від яких вони залежать. Держави сповнені рішучості, як уряди європейських країн, що дотримуються спільної думки і мають спільну спадщину в політичних традиціях, ідеалах, свободі та верховенстві права, зробити перші кроки на шляху колективного забезпечення реалізації певних прав, проголошених у Загальній декларації, дійшли згоди про таке:

* Кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати релігію або свої переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдно чи приватно, в богослужінні, ученні, виконанні релігійних і ритуальних обрядів.

* Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я й моралі або для захисту прав і свобод інших людей.

* Кожна людина має право на свободу виявлення поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без утручання держави і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування радіомовлення, телебачення або кіно підприємств.

* Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з правами та обов'язкам, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Крім того, Україною разом з іншими країнами чорноморського регіону була прийнята Чорноморська конвенція про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації, в якій зазначається, що Уряди держав-учасниць даної конвенції, усвідомлюють усю важливість культурного співробітництва для кращого взаєморозуміння між народами, що населяють Чорноморський регіон. Вони мають бажання зміцнити культурні зв'язки і активізувати зусилля, щодо розвитку співробітництва у галузях культури, освіти, науки та інформації між країнами цього регіону, сповнені рішучості виконувати міжнародні правові норми у співробітництві у галузях культури і науки, а також враховувати принципи Гельсінського Заключного акту та інших, пов'язаних з цими питаннями документів Народи з безпеки й співробітництва в Європі.

З метою найбільш ефективного використання всіх багатотисячолітніх традицій, культурних надбань, багатства творчої діяльності у галузях культури, плідних контактів, взаємопроникнення різних культур, що надають специфічні особливості культурному ореолу країн Чорноморського регіону, вважають, що збереження і охорона цінностей минулого слід поєднувати із зусиллями щодо підтримки й розвитку творчої діяльності на сучасному етапі суспільного розвитку. Країни визнають необхідність сприяння найбільш тісному й широкому співробітництву майбутніх поколінь, розвитку взаємоповаги, розуміння й толерантності, відзначаючи важливість співробітництва з ЮНЕСКО та іншими міжнародними організаціями, і усвідомлюють важливість спільних зусиль у сфері культурної політики.

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу визначає основні напрями співробітництва України з Європейським Союзом - організацією, яка в процесі свого розвитку досягла високого рівня політичної інтеграції, уніфікації права, економічного співробітництва, соціального забезпечення та культурного розвитку. Національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена Європейського Союзу. У результаті очікуваного найближчими роками розширення Європейського Союзу - вступу до нього Польщі та Угорщини - Україна межуватиме з Європейським Союзом, що створить принципово нову геополітичну ситуацію. У зв'язку з цим є необхідним чітко та всебічне визначення зовнішньополітичної стратегії щодо інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору.

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу має ґрунтуватися на:

- * Конституції України, що встановлює спрямування зовнішньополітичної діяльності України на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права;
- * схвалених Верховною Радою України Основних напрямках зовнішньої політики України та Концепції (основах державної політики) національної безпеки України;
- * Угоді про партнерство та співробітництво, підписаній між Україною і Європейським Союзом, яка зумовлює механізм взаємодії між Україною і Європейським Союзом.

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу визначає основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 року, протягом якого мають бути створені передумови, необхідні для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі. Ця Стратегія має забезпечити входження держави до європейського політичного, економічного і правового простору й отримання на цій основі статусу асоційованого члена Європейського Союзу, що є головним зовнішньополітичним пріоритетом України у середньостроковому вимірі.

Одним з основних напрямів інтеграційного процесу є культурно-освітня і науково-технічна інтеграція. Поряд із згаданими напрямами європейської інтеграції, культурно-освітній та науково-технічний займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів в інтеграційному процесі саме на цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну й технологічну сфери. Інтеграційний процес на відповідних напрямках полягає у впровадженні європейських норм і стандартів у освіті, науці й техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у Європейський Союз. У кінцевому результаті такі кроки спрацюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища. Здійснення даного завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти й обміни, на поширення інформації. Особливо важливим є здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проектів, залучення українських учених та фахівців до загальноєвропейських програм наукових досліджень.

Отже, розглянувши основні засади функціонування і розвитку духовної культури в нашій країні, слід ще раз відзначити необхідність пошуку оптимальних шляхів реалізації культурної політики української держави, які мають ґрунтуватися на всьому розмаїтті та багатстві української та світової культурної спадщини, сприяти сучасним процесам державотворення, відродження національної самобутності українського народу, що спонукатиме розквіт та злет української духовної культури, допоможе усвідомити українському народу його шляхетну роль творця власної історії, - все це повинно відбуватися на основі органічного поєднання національних, державних та загальнолюдських цінностей.

Висновки:

1. Під культурною політикою держави розуміється здійснення державної політики в сфері культури, першочерговими завданнями якої має бути: виховання своїх громадян, збереження культурної самобутності, дотримання певних ритуалів, норм тощо в суспільній

життєдіяльності громадян, а також підтримку їх творчої діяльності, чи точніше, їх особистий внесок у становлення та розвиток духовної культури тощо.

2. Розглядаються шляхи, за допомогою яких, на думку ЮНЕСКО, культурна політика, як у розвинених так і у країнах, що розвиваються, може бути трансформована та реформована таким чином, щоб стати здатною гідно відповісти на змінені вимоги сучасного суспільного розвитку. Передусім це стосується впливу глобального (світового) ринку на творчість, на виникнення та розвиток культурної індустрії, на культурну спадщину, на захист авторських прав та громадських інтересів у вік кіберкультури. Ця проблема також стосується й урядів, що представляють інтереси своїх громадян, здійснюють культурну політику, спрямовують її розвиток, формують та управляють культурним обміном від імені цих громадян.

3. Спільним для здійснення культурної політики в сучасних умовах суспільного розвитку має стати її здатність відповісти на виклик глобальних економічних змін. Це має узгоджуватися з виробленням сучасними країнами відповідних внутрішньополітичних та оборонних відповідей на такі зміни. У цьому контексті досить позитивним підходом, який відповідає новим суспільним можливостям, є найбільш повне використання змін із метою найбільш повного задоволення культурних потреб суспільства. Культурна політика має бути здатною не лише вистояти перед змінам, а й ефективно управляти цим процесом в умовах глобальної економічної та культурної трансформації.

4. Наголошується на необхідності використання в Україні деяких основних аспектів сучасного світового досвіду щодо реалізації культурної політики. Зокрема, ефективною і важливою є орієнтація Європейського Союзу на збереження та заохочення культурної різноманітності, врахування специфіки розвитку усіх країн-членів поряд із вихованням та формуванням нового світогляду - світогляду єдиної європейської культури, що має ґрунтуватися на основних загальнолюдських засадах сприяння творчій діяльності й знання, поширення європейської культури через секторний (галузевий) підхід, завдяки гнучкості якого сприятиметься реалізація синергізму між сферами культурної спадщини, різноманітними

мистецькими полями і новими формами вираження. Особливо важливим є те, що програма Європейського Союзу “Культура 2000” відшукує можливості для забезпечення співробітництва на національному та регіональному рівні між культурними організаціями і управліннями та відповідними культурними інститутами Держав-Членів, для сприяння розквіту культурної творчості через надання допомоги різноманітним мистецьким проектам і підтримку заходів, спрямованих на розвиток європейського світогляду та характеру, що водночас зумовлюють швидке поширення європейської культури як у самій Європі, так і за її межами.

5. Вищим органом виконавчої влади в галузі культури є Міністерство культури і мистецтв України, яке реалізує державну політику у галузі культури й мистецтв, сприяє структурній перебудові економіки України. Міністерство здійснює керівництво у сфері культури й мистецтв, несе відповідальність за її розвиток, координує діяльність закладів, підприємств та організацій, що входять до сфери його управління. У контексті сучасних проблем суспільного розвитку видається більш доцільним, щоб основною метою діяльності Міністерства культури й мистецтв України стало виховання, формування, зберігання, накопичення, передача, творення надбань національної духовної культури та її гармонійне поєднання із загальнолюдською культурою (на рівні загальнолюдських цінностей тощо). Міністерство повинно побудувати свою роботу так, щоб найбільш ефективно сприяти процесам опредмечення та розпредмечення культурного простору України. Тобто держава має приділяти особливу увагу не лише збереженню культурної спадщини, а й виробленню ефективних способів її передачі та засвоєння прийдешніми поколіннями з метою формування їх світогляду як громадян України, самоусвідомлення ними своєї культурної належності.

6. Розкриваючи основні засади та напрямки здійснення культурної політики нашої держави, робиться висновок, що хоча вже зроблені перші кроки на шляху до вироблення згідно до нових змінених умов сучасного суспільного розвитку відповідної державної культурної політики, однак, ще не повністю враховані якісні аспекти цих змін, дії держави більше спрямовані на подолання та запобігання лише негативним наслідкам, а не самої причини

(проблеми), що їх викликає, сутність якої полягає в зростанні подальшої дегуманізації людини, поглибленні процесу її відчуження від світу, інших людей та самої себе. При розгляді відповідного законодавчого забезпечення здійснення культурної політики в Україні, відзначається важливість кроків, зроблених нашою державою в цій сфері, а також зазначається їх недостатність для подолання та уникнення тих негативних явищ, які виникають під впливом сучасного суспільного розвитку. Слід розробити адаптовані до нових сучасних вимог закони, які б враховували вплив на культурну політику держави з боку нових змінених умов протікання процесу державотворення, а саме - інформатизацію, глобалізацію, транснаціональну співпрацю тощо.

Список рекомендованої літератури

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.
- К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Закон України “Про бібліотеки і бібліотечну справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995, №7, ст.45) (Вводиться в дію Постановою ВР №33/95-ВР від 27.01.95 ВВР 1995, №7, ст.46).
3. Закон України “Про видавничу справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №32, ст.206).
4. Закон України “Про вищу освіту” // Освіта. – 2002. – 20 – 27 лютого.
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” // Голос України, - 2002. – 5 березня.
6. Закон України “Про внесення змін до Основ законодавства України про культуру” // Уряд. кур'єр. – 2001. – 31 жовтня.
7. Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №50, ст. 302).
8. Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1993, №1, ст.1) (Вводиться в дію Постановою ВР №2783-12 від

- 16.11.92, ВВР 1993, №1, ст. 2) (Із змінами, внесеними згідно із Законами №3582-12 від 11.11.93, ВВР 1993, №46, ст.427 №70/97-ВР від 14.02.97, ВВР 1997, №15, ст.115).
9. Закон України “Про загальну середню освіту” // Закон України офіційне видання, 1999.
10. Закон України “Про інформацію” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1992, №48, ст.650)
(Вводиться в дію Постановою ВР №2658-12 від 02.10.92, ВВР 1992, №48, ст.651).
11. Закон України “Про кінематографію” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 22, ст.114).
12. Закон України “Про мови”(Україна: інформація і свобода слова, 1996; с.378).
13. Закон України “Про музеї та музейну справу” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995, №25, ст. 191) (Вводиться в дію Постановою ВР №250/95-ВР від 29.06.95, ВВР 1995, №25, ст. 192).
14. Закон України “Про освіту” // Відом. Верховної Ради України, 1991. - № 34. – ст. 451; 1993. – № 10. - ст. 76; № 26. – ст. 277; 1994. - № 29. – ст. 258; № 45. – ст. 404; 1996. - № 21. – ст. 84.
15. Закон України “Про професійних творчих працівників та творчі спілки” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №52, ст.312).
16. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” // 1996 р.с.378
17. Закон України “Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №45, ст.284).
18. Закон України “Про телебачення і радіомовлення” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1994, №10, ст.43) (Вводиться в дію Постановою ВР №3760-12 від 21.12.93, ВВР 1994, №10, ст.44).
19. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 28, ст.223
20. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, N 12, ст.165)
21. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N 9, ст.56) (Вводиться в дію Постановою ВР N [52/95-ВР](#) від 10.02.95, ВВР,

- 1995, N 9, ст.57) (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 1069-XIV ([1069-14](#)) від 21.09.99, ВВР, 1999, N 45, ст.400)
22. Закон України «Про Національну програму інформатизації» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, N 27-28, ст.181).
23. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 48, ст.253)
24. “Основи законодавства України про культуру” (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1992, №21, ст.294) (Вводиться в дію Постановою ВР №2141-12 від 19.02.92, ВВР 1992, №21, ст.295) (Із змінами, внесеними згідно із Законами №183/94-ВР від 23.09.94, ВВР 1994, №41, ст.376, №498/95-ВР від 22.12.95, ВВР 1996, №3, ст. 11, №608/96-ВР від 17.12.96, ВВР 1997, №8, ст. 62).
25. Національна доктрина розвитку освіти: Затверджена Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав.
26. Про деякі заходи щодо захисту державних інформаційних ресурсів у мережах передачі даних: Указ Президента України (від 24 вересня 2001 року N 891/2001 (891/2001).
27. Про деякі заходи щодо захисту інтересів держави в інформаційній сфері: Указ Президента України (м. Київ, 22 квітня 1998 р., №346/98).
28. Про додаткові заходи щодо державної підтримки розвитку фізичної культури і спорту в Україні: Указ Президента України від 8 листопада 2002 р. № 998 // Уряд. кур’єр. – 2002. – 13 лист.
29. Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 9 жовт. 2001 р. № 941 // Освіта. – 2001. – 10 – 17 жовтня.
30. Про національні заклади культури: Указ Президента України (Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента №58/96 від 15.01.96, №308/97 від 08.04.97).

31. Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій: Указ Президента України від 21 березня 2002 р. № 279 // Уряд. кур'єр. – 2002. – 29 березня.
32. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 р.: Указ Президента України від 24 травня 2000 р. № 717 //
33. Про Положення про Комісію з питань інформаційної безпеки: Указ Президента України (м. Київ, 27 березня 1998 р., №224/98)
34. Про Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні: Указ Президента України (м. Київ, 22 травня 1998 р., №505/98, Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента №1019/98 від 15.09.98).
35. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України": Указ Президента України (від 31 жовтня 2001 року, N 1193/2001).
36. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 р.: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2002. – 412 с.
37. Європейський вибір: Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. – 2002 рік. – К.: Преса України, - 2002. – 96 с.
38. Кучма Л.Д. Україна – є. Україна – буде! Доповідь на урочистих зборах з нагоди 5-ї річниці незалежності України (23 серп. 1996 р.) // Уряд. кур'єр. - 1996. – 29 серп.
39. Кучма Л.Д. Виступ на Всеукраїнських зборах працівників культури (23 березня 2000 р.) // Кучма Л.Д. Вірю в український народ. – К.: - С. 473 – 476.
40. Кучма Л.Д. Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 –2004 рр. // Націю звеличують великі цілі і діла. - К.: Преса України, 2000. – С. 23 – 94.

41. Кучма Л.Д. Україна: підсумки соціально-економічного розвитку та погляд у майбутнє. Виступ Президента України на науковій конференції 16 лист. 2000 р. // Уряд. кур'єр. - 2000. - 18 лист.
42. Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть: Заключне слово Президента України Л.Д.Кучми на науково-практичній конференції 16 червня 2001 року // Уряд. кур'єр. - 2001. - 19 черв.
43. Кучма Л.Д. Українська держава – це наша велика єднальна сила: Виступ на III Всесвітньому форумі українців 18 серп. 2001 р. // Уряд. кур'єр. – 2001. – 21 серп.
44. Кучма Л.Д. Освіченість, інтелект, творчий потенціал особистості – наріжний камінь прогресу цивілізації: Виступ Президента України на II Всесвітньому з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 р. // Уряд. кур'єр. – 2001. – 10 жовт.
45. Державна програма розвитку української культури на 1999-2005 р. (проект) // Культура і життя. - 1998. - № 42 (21 жовтня).
46. Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки // Офіційний вісник України. – 2002. - № 18. С.
47. Програма діяльності Кабінету Міністрів України // Уряд. кур'єр. – 2002. – 12 червня.
48. Про концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури. (Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р., № 675.) // Орієнтир: Документи, 31 липня 1997 р. - №138-139. - С. 9-10.
49. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи. Проект // Освіта. – 2000. - 30 серп. – 6 вересня.
50. Концепція державної культурної політики України (основні положення): Затв. Постановою Колегії Мін. культури України №10/3 від 27.10.94.- К., 1994.
51. Концепція національної інформаційної політики. Проект // Уряд. кур'єр. – 2002. – 7 серп.
52. Концепція розвитку гуманітарної сфери України. Проект. – К., 2000. – 134 с.

53. Концепція технічного захисту інформації в Україні (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р. №1126).
54. Положення “Про Державний реєстр національного культурного надбання” (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р., №466).
55. Положення “Про Комісію з питань відтворення видатних пам'яток історії та культури при Президенті України” (затверджено Указом Президента України від 12 березня 1996 року №180/96).
56. Положення про атестацію наукових працівників (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р., № 1475).
57. Положення про Вищу атестаційну комісію України (Затверджено Указом Президента України від 25 лютого 1999 року N 216/99)
58. Положення про Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені О. Гончара (Затверджено Указом Президента України від 31 липня 1996 року №620/96).
59. Положення про Державний комітет зв'язку та інформатизації України (Затверджено Указом Президента України від 3 червня 1999 року N 601/99).
60. Положення про Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України (Затверджено Указом Президента України від 25 липня 2000 року N 919/2000).
61. Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності (затверджено Указом Президента України від 13 серпня 1999 року N 987/99)
62. Положення про Міністерство освіти і науки України (Затверджено Указом Президента України від 7 червня 2000 року N 773/2000)
63. Порядок захисту державних інформаційних ресурсів у інформаційно-телекомунікаційних системах (Затверджено 24 грудня 2001 р. N 76).
64. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. N 644)

65. Постанова Верховної Ради України “Про рекомендації учасників парламентських слухань “Свобода слова в Україні: стан, проблеми, перспективи” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1997, №22, ст. 162) - м. Київ, 25 квітня 1997 року. №236/97-ВР).
66. Андрущенко В. Вийти за межі моделі “розвитку навздогін” // Віче. – 2001. - № 10. - С. 78 – 90.
67. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз. – К.: Знання України. – 2002. – 578 с.
68. Бондаренко В. До питання про необхідність удосконалення Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” // Релігія і закон: проблеми правового врегулювання державно-церковних відносин: Зб. матеріалів. –К.: “ВП”, 2002. – С. 5 –16.
69. Валецький О., Здіорук С., Кремень В. та ін. Гуманітарна політика для України: стратег. вибір // Віче. – 1996. - № 8. – С. 22 –30.
70. Вечерський В. Державна політика в сфері охорони історико-культурної спадщини // Хроніка 2000. - 1998. - № 27/28. - С. 590-591.
71. Гладун З.С. Державне управління в галузі охорони здоров'я. – Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. – с.
72. Гриценко О. Культурна політика: Концепції й досвід: Навч.посібник. - К.: Вид-во Інституту держ.управ. при Каб.Мін. України. - 1994. - 60с.
73. Гриценко О. Українська популярна культура як об'єкт дослідження // Сучасність. - 1997. - №10. - С.138-144.
74. Гудзик К. Поєднання непеєднуваного. Українська освіта очима німецького дослідника // День. – 2001. – 16 лист.
75. Дзюба І. “Культура – це самовідтворення нації в часі та просторі” // “Літературна Україна”. – 2000. 13 квіт.
76. Дзюба І. Сучасна мовна ситуація в Україні // Уряд. кур'єр. – 2000. – 20 квіт.
77. Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього // Уряд. кур'єр. – 2002. – 18 січ.

78. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993. – 807 с.
79. Євтух В.Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. – К.: “Фенікс”, 1997. – 216 с.
80. Євтух В.Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. – К.: “Стилос”, 2001. – 206 с.
81. Єленський В. Нешкідливий закон // Дзеркало тижня. – 2001. – 28 квіт.
82. Жулинський М.: “Ми й досі на перехресті невільництва й свободи” // Слово Просвіти. – 2001. – 16 лист.
83. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2000 рік (м. Київ, 23. лютого 2001 року).
84. Канак Ф. Національна ідея у її втіленнях // Розбудова держави. – 1998. - № 7 – 8. – С. 40 – 47.
85. Касаткина Н.В. От маргинализации до интеграции: стратегия аккультурации в различных группах национальных меньшинств Литвы // Этническая психология и общество / Под ред. Н.М.Лебедевой. – М., 1997, - С. 289 – 305.
86. Касаткина Н.В. Стратегия аккультурации в этнических группах Литвы // Integracija un Etnopolitika. – Riga: Jumava, 2000. – С. 77-93.
87. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала // Уряд. кур’єр. – 2000. – 26 лют.
88. Кремень В.Г. Доповідь на II Всеукраїнському з’їзді працівників освіти 8 жовт. 2001 р. // Освіта. – 2001. – 10 – 17 жовт.
89. Лановенко О. Будь-яке суспільне відродження починається з формування нової ідеології // Віче. – 2000. - № 3. – С. 3 – 9.
90. Лановенко О. Загальна гуманітарна криза в Україні і можливі стратегії її подолання // Концептуальні засади реформування політичної системи в Україні. Стан і перспективи

розвитку політичних наук. матеріали “круглого столу”, Київ, 13 квіт. 2001 р. - К.: Вид-во УАДУ. – 2001. С. 195 – 199.

91. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – Відень, 1926. – XLVIII + 580 с.
92. Литвин В. Українська культура й освіта в контексті суспільних трансформацій // Уряд. кур’єр. – 2002. – 24 верес.
93. Луговий В.І. Управління освітою. Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Держ.управління.” - К.: Вид-во УАДУ, 1997. - 302с.
94. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія: Навч. посібник / За заг.ред. М.В.Туленкова. – К.: МАУП, 1998. – 276 с.
95. Невідкладні заходи щодо запобігання вивезенню за межі України предметів національного культурного надбання (затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 30 листопада 1998 р. №1888, м. Київ).
96. Освіта України. Інформаційно-аналітичний огляд. / За заг. ред. В.Г.Кремня. – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2001. – 224 с.
97. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 472с.
98. Охорона громадського здоров’я: управлінські аспекти: Навч.посібник (Л.Жаліло, І.Солоненко, Б.Волос та ін.) Кер. авт. кол. Л.Жаліло. – Вид-во УАДУ, 2001.
99. Пиріг Л. Охорона здоров’я в державній й політиці України на сучасному етапі // Укр. мед. вісті. – 1997. - № 1.
100. Права людини в Україні: Інформаційно-аналіт. Бюл. Укр.-амер. Бюро захисту прав людини. – Вип. 21. – К., 1998. – 455 с.
101. Проекты законов о языках – экспертный анализ: Материалы «круглого стола» / Фонд поддержки русской культуры в Украине; Науч. Ред. Н.А.Шульга. – К., 2000. – 216 с.
102. Про підсумки діяльності Національної академії наук України в 2000 році та основні напрями її роботи в сучасних умовах. Доповідь президента НАН України академіка

Б.Є.Патона на сесії Загальних зборів Національної академії наук України 7 квітня 2001 року
//Наука та наукознавство. – №2, 2001. - С. 19 –30.

103. Радиш Я.Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис, проблеми та шляхи реформування: Моногр. / Передмова і заг. ред. – проф. Н.Р.Нижник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 360 с.
104. Релігія і влада: Церква в контексті побудови громадянського суспільства в Україні: Зб. матеріалів до засідання “круглого столу”. – К., 1999. – 82 с.
105. Рюс, Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки: Пер. з фр. В.Шовкун. - К.: Основи, 1998. - 699 с.
106. Ситник П.К. Гуманістичні засади консолідації українського суспільства. – К.: Націон. Ін-т стратегічних досліджень, 1996. – 44 с.
107. Скаленко О. Рятівний потенціал національної ідеї // Сучасність. – 1997. - № 10. – С. 74 – 80.
108. Скуратівський В.А. Етносоціальна культура як саморегульована система: Навч. посібник. - К., 1993, - 200 с.
109. Скуратівський В.А. Конституційні основи духовної сфери життєдіяльності суспільства і людини // Конституція України - Основний Закон суспільства, держави, людини: Наук-метод рекомендації: 2-е вид., - К., Вид-во УАДУ. - 1998. – 224 с.
110. Скуратівський В.А. Концептуальні засади гуманітарної політики // Вісник УАДУ. - 1996. - № 2. – С.
111. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика: Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління”. - К.: Вид-во УАДУ. - 1997. – 360 с.
112. Соціальна експертиза в Україні: методологія, методика, дослід впровадження / за ред. Ю.І.Саєнка. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2000. – 194 с.

113. Соціальна медицина і організація охорони здоров'я: Підруч. / За ред. Н.І.Кольцової, О.З.Децик. – 2-е вид., перероб. і доп. – Івано-Франківськ, 1999.
114. Статистичний щорічник України за 2000 р. - С.465-477.
115. Трощинський В.П. Етнополітика держави // Україна: утвердження незалежної держави (1991 - 2001) / під ред. В.М.Литвина. – К.: “Альтернативи”, 2001. – С. 373 – 398.
116. Трощинський В.П. та ін. Європейський орієнтир етнонаціональної політики України. – Бюлетень Держкомнацміграції України. – 1999. - № 3. – 135 с.
117. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К.: “Альтернативи”, 1999. – 352 с.
118. Українське суспільство 1994 – 2001. Результати опитування громадської думки. – К.: МІА – “Подія”, 2001. – 128 с.
119. Українсько-російські відносини: гуманітарний вимір: Наук. збірник. – К.: Націон. Ін-т укр.-рос. Відносин, 1998. – 156 с.
120. УСЕ – Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. Ради член-кореспондент НАНУ М.Попович. – К.: Ірина, 1999, -
121. Філософія: Навч. пос. За ред. д. філос. н., проф. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
122. Церква і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин // Нац. Безпека і оборона. – 2000. - № 10. – С. 2- 65.
123. Чернецький Ю. Про шкідливість стереотипів // Уряд. кур'єр. – 2002. – 1 берез.
124. Чукут С.А. Генеза духовної культури (управлінський вимір). – К.: УАДУ, 1999. – 256с.
125. Чукут С.А. Духовна культура в гуманітарній політиці України // Програма “Україна - 2010”: Консолідація українського суспільства: реалії, перспективи: Науково-методичний посібник. - К.: Вид-во УАДУ, 1999. - С. 47-80.
126. Чукут С.А. Європейський досвід удосконалення культурної політики в контексті розбудови Української держави // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура (теорія і практика). - Київ, 1999. - С. 25-43.

127. Чукут С.А. Основні аспекти реформування культурної політики в Україні в контексті світового досвіду //Збірник наукових праць УАДУ. - 1999. - № 2. - С. 164-169.
128. Чукут С.А. Охорона культурної спадщини як актуальна проблема сьогодення // Збірник наукових праць УАДУ. - 1999. - №1. - С. 92-96.
129. Чукут С.А. Реалізація державної культурної політики як пріоритетний напрям розвитку гуманітарної сфери // Україна: поступ у ХХІ століття: Науково-методичні поради лектору. - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - С. 200-210.
130. Шморгун О. Основний зміст поняття “українська національна ідея” // Розбудова держави. – 1997. - № 6. – С. 10 –19.
131. Що таке світова спадщина? // Кур’єр Юнеско: Світова спадщина. Зберегти для нащадків. - листопад, 1997 р. - С. 31-33.
132. Ярменчук А.Д. Менеджеру здравоохранения. Теория искусства управления: В 2 ч. – Ч 1: Частные проблемы. – К., 1991. – с.
133. Anastasyev N. Cultural policies in post-Soviet Russia // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - P. 160-174.
134. Armstrong J.A. Ukrainian Nationalism. – New York & London, 1963. – P.20
135. First European Community framework programme in support of culture (2000-2004) // Official Journal of the European Communities. - C 359/29. - 23.11.98. - p. 29-42.
136. World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - 488 p.